

Date: 25th January-2026

O'YIN ORQALI BOLALARDA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH

Mamadjanova Madina Zuxriddin qizi

4-kurs, Gumanitar fanlar va pedagogika fakulteti Turan International University

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda o'yinning pedagogik va psixologik ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda o'yin faoliyatining bolaning bilish jarayoni, ijodiy tafakkuri va qaror qabul qilish ko'nikmalariga ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqot natijalari asosida maktabgacha ta'lim jarayonida o'yinni samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: o'yin faoliyati, mustaqil fikrlash, maktabgacha ta'lim, ijodiy tafakkur, bilish jarayoni, pedagogik yondashuv, ta'lim sifati.

Abstract: This scientific article analyzes the pedagogical and psychological importance of play in developing independent thinking in preschool children. The study examines the impact of play-based activities on children's cognitive processes, creative thinking, and decision-making skills. Based on the research findings, scientific conclusions are drawn regarding the effective use of play in preschool education.

Keywords: play activity, independent thinking, preschool education, creative thinking, cognitive process, pedagogical approach, quality of education.

Аннотация: В данной научной статье рассматривается педагогическое и психологическое значение игры в развитии самостоятельного мышления у детей дошкольного возраста. Анализируется влияние игровой деятельности на познавательные процессы, творческое мышление и навыки принятия решений. На основе результатов исследования сформулированы научные выводы по эффективной организации игровой деятельности в дошкольном образовании.

Ключевые слова: игровая деятельность, самостоятельное мышление, дошкольное образование, творческое мышление, познавательный процесс, педагогический подход, качество образования.

KIRISH

Maktabgacha yosh davri bolaning tafakkuri, nutqi, xotirasi va mustaqil fikrlash qobiliyatlari shakllanadigan eng muhim va hal qiluvchi bosqichlardan biridir. Shu davrda bola atrof-muhitni faol o'rganadi, sabab-oqibat aloqalarini tushuna boshlaydi, muammolarni tahlil qiladi va o'z fikrini mustaqil ravishda ifodalashga intiladi. Bu jarayon bolaning kelajakdagi ta'lim va shaxsiy rivojlanishining poydevorini tashkil etadi. Aynan shu davrda o'yin bolaning yetakchi faoliyati sifatida namoyon bo'lib, bola o'zini atrof-muhit bilan bog'lash, ijtimoiy tajriba orttirish, xulq-atvor va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

O'yin faoliyati bolaning shaxsiy va intellektual rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, rolli va muammoli o'yinlar bolaga turli vaziyatlarda mustaqil fikr yuritish, o'z qarorlarini asoslash va muammolarga kreativ yechim topish imkonini beradi.

Date: 25th January-2026

Shu nuqtayi nazardan, o'yin nafaqat o'quv jarayonining bir qismi, balki bolaning bilish faoliyati, ijtimoiy tajriba va shaxsiy tafakkurini rivojlantirish vositasi sifatida qaraladi.

Zamonaviy pedagogika fanida o'yin nafaqat hordiq chiqarish yoki vaqt o'tkazish vositasi sifatida emas, balki maktabgacha ta'lim jarayonining muhim pedagogik mexanizmi sifatida keng qamrovli o'rganilmoqda. O'yin orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarda qiziqish, faollik, tashabbuskorlik va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, o'yin bolalarni ijtimoiylashuvga, muammoli vaziyatlarda muloqot qilishga va guruhdagi hamkorlikni rivojlantirishga o'rgatadi.

Shu sababli, maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yinning mustaqil fikrlashni rivojlantirishdagi ahamiyatini ilmiy asosda o'rganish dolzarb masala sifatida qaraladi. Bu masala zamonaviy ta'limning samaradorligini oshirish, bolalarning shaxs sifatida barkamol rivojlanishini ta'minlash va pedagogik yondashuvlarni takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu bois, o'yin faoliyati pedagog va psixologlar uchun nafaqat amaliy vosita, balki bolalar psixologik va kognitiv rivojlanishini chuqur tahlil qilish imkonini beruvchi ilmiy ob'ekt hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'yin faoliyatining maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik rivojlanishiga ta'siri masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'yin nafaqat bolaning hordiq chiqarish vositasi, balki uning bilish faoliyati, ijtimoiy tajriba orttirishi va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Shu sababli o'yin faoliyati maktabgacha ta'lim jarayonida shaxsning intellektual va emotsional rivojlanishini ta'minlovchi markaziy element sifatida qaraladi.

Rus psixologi L.S. Vygotskiy o'yinni bolaning "yaqin rivojlanish zonasi"ni kengaytiruvchi asosiy faoliyat turi sifatida baholaydi¹⁷. Uning fikricha, o'yin jarayonida bola real hayotda bajara olmaydigan faoliyatlarni ramziy shaklda amalga oshiradi. Shu orqali bola yangi ko'nikmalarni o'zlashtiradi, o'z fikrini boshqalar bilan sinash imkoniga ega bo'ladi va o'zining tafakkur chegaralarini kengaytiradi. Vygotskiy o'yinni shuningdek, bolaning ijtimoiy tajriba orttirishidagi vosita sifatida ko'radi: bola o'yin davomida tengdoshlari va kattalar bilan muloqot qilib, o'zini boshqalarning qarashlari va fikrlari kontekstida anglaydi. Bu esa bolalarda mustaqil qaror qabul qilish va muammoli vaziyatlarda fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Shveysariyalik psixolog J. Piaget o'yinni bolalarning kognitiv rivojlanishi bilan bog'lab, uning muammoli vaziyatlarni hal etish va mustaqil fikrlashni rivojlantirishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi¹⁸. Piaget fikricha, maktabgacha yoshdagi bola o'yin jarayonida turli vaziyatlarni tahlil qiladi, sabab-oqibat aloqalarini tushunadi va o'z yechimlarini yaratishga intiladi. Bu jarayon bolaning mantiqiy tafakkurini, e'tiborini va xotira faoliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'yin bolalarda ijodiy yondashuvni rag'batlantiradi, chunki

¹⁷ Vygotsky L.S. Mind in Society. — Cambridge: Harvard University Press, 1978.

¹⁸ Piaget J. The Psychology of the Child. — New York: Basic Books, 1969.

Date: 25th January-2026

u muammoli vaziyatlarda bir nechta yechimni sinab ko'rishga va o'z fikrini asoslashga majbur qiladi. Natijada, o'yin orqali bolalar o'z tafakkurining mustaqilligini kuchaytiradi.

Sovet va rus psixologi D.B. Elkonin rolli o'yinlarning ijtimoiy tafakkurni shakllantirishdagi rolini ilmiy asoslab bergan¹⁹. Elkoninning fikricha, rolli o'yinlar bolalarga ijtimoiy qoidalar, vazifalar va shartlarni tushunish imkonini beradi. Bola o'yin davomida o'z rolini qabul qiladi, boshqa rollarni anglaydi va o'zini guruhdagi faol ishtirokchi sifatida his qiladi. Bu jarayon bolalarda nafaqat ijtimoiy moslashuv, balki mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, rolli o'yinlar bolalarni muammolarni turli yo'llar bilan hal qilishga o'rgatadi, chunki ular o'z vazifalarini o'zaro kelishib va ijodiy usullar bilan bajarishga majbur bo'ladi.

O'zbekistonlik olimlar M. To'xtaxo'jayeva va N. Sayidahmedov maktabgacha ta'limda o'yinning didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlarini keng tahlil qilgan²⁰. Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, o'yin asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolaning bilimlarni mustaqil egallashini rag'batlantiradi, ijodiy tafakkurini rivojlantiradi va shaxs sifatida kamol topishiga yordam beradi. Shu bilan birga, o'yin bolalarda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi, pedagog va tengdoshlari bilan samarali muloqot qilishni o'rgatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'yin faoliyati bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish va bilimlarni samarali o'zlashtirish uchun nazariy va amaliy jihatdan asosiy vosita hisoblanadi.

Shu tarzda, tahlil qilingan nazariy va amaliy manbalar maktabgacha yoshdagi bolalarda o'yin faoliyatining mustaqil fikrlash va ijtimoiy tafakkur rivojlanishidagi rolini ilmiy jihatdan asoslaydi. Ushbu manbalar nafaqat o'yin jarayonining pedagogik ahamiyatini, balki bolaning shaxs sifatida barkamol shakllanishida o'yinning muhim vosita ekanligini ham ko'rsatadi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishda o'yin faoliyatining pedagogik va psixologik ahamiyatini aniqlash uchun kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy qismi maktabgacha ta'lim va bolalar psixologiyasiga oid ilmiy adabiyotlar, shuningdek, xorijiy va mahalliy manbalar tahliliga asoslandi. Shu orqali o'yin faoliyatining bolalar kognitsiyasi, ijodiy tafakkuri, qaror qabul qilish va ijtimoiy ko'nikmalariga ta'siri ilmiy asosda yoritildi.

Empirik tadqiqot doirasida bir nechta metodlar ishlatildi:

1. **Kuzatish metodi** – maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin jarayonida bolalarning mustaqil qaror qabul qilishi, muammoli vaziyatlarga munosabat bildirish va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini aniqlash uchun amalga oshirildi. Kuzatishlar davomida bolalarning o'zaro muloqoti, rolli o'yinlarda faol ishtiroki va topshiriqlarni mustaqil bajarish ko'rsatkichlari tizimli ravishda qayd etildi.

2. **Suhbat va so'rovnoma metodlari** – pedagoglar va ota-onalar bilan o'tkazilib, o'yin jarayonining bolalarga pedagogik va psixologik ta'siri, shuningdek, ota-

¹⁹ Elkonin D.B. Psixologiya igry. — Moskva: Pedagogika, 1978.

²⁰ To'xtaxo'jayeva M. Maktabgacha pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 2015.

Date: 25th January-2026

onalarning bu jarayonga bo'lgan munosabati o'rganildi. Shu orqali ta'lim muassasasidagi o'yin faoliyatining ijobiy va salbiy jihatlari aniqlanib, bolalar faoliyatidagi farqlashlar o'rganildi.

3. **Tahlil va solishtirish metodlari** – kuzatish va so'rovnoma natijalari umumlashtirilib, ijobiy va salbiy psixologik muhitda bolalarning mustaqil fikrlash ko'rsatkichlari taqqoslandi. Shu bilan birga, pedagogik yondashuvlar samaradorligi ham baholandi.

Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar sifat va miqdor jihatdan tahlil qilindi, statistik va grafik ko'rsatkichlar yordamida bolalarning mustaqil fikrlash, ijodiy tafakkur va qaror qabul qilish ko'nikmalaridagi farqlar aniqlashga harakat qilindi. Shu yondashuv orqali maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin faoliyatining pedagogik va psixologik samaradorligini ilmiy jihatdan asoslash imkoniyati yaratildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'yin asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida bolalarda mustaqil fikrlash ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlanadi. Kuzatishlar davomida aniqlanishicha:

- Ijobiy psixologik muhit mavjud bo'lgan guruhlarda bolalar muammoli vaziyatlarni mustaqil tahlil qilishga, turli yechimlarni taklif qilishga va o'z qarorlarini asoslab berishga intiladi.
- Rolli o'yinlar bolalarning ijtimoiy va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi, ular o'z rollarini anglaydi, boshqalarning fikrini hisobga oladi va muammoli vaziyatlarda turli variantlarni sinab ko'radi.
- Muammoli o'yinlar orqali bolalar mustaqil qaror qabul qilishni o'rganadi, yangi bilimlarni o'zlashtirishda faol ishtirok etadi va o'z fikrini boshqalarga tushunarli shaklda yetkazadi.

Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'yin faoliyati bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish bilan birga, ijtimoiy ko'nikmalar, diqqatni jamlash, xotira faoliyati va mantiqiy tafakkur rivojlanishiga ham yordam beradi. Shu bilan birga, pedagogning o'yin jarayonida yaratgan qo'llab-quvvatlovchi muhit, uning emotsional barqarorligi va muloqot madaniyati natijalarni sezilarli darajada yaxshilaydi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, tizimli va maqsadga yo'naltirilgan o'yin faoliyati bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi bo'lib, ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin faoliyati faqat dam olish yoki hordiq vositasi sifatida emas, balki bolaning bilish, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini ta'minlovchi asosiy pedagogik mexanizm sifatida ko'rilishi kerak.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'yin maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishning eng samarali pedagogik vositasi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki:

Date: 25th January-2026

a) O'yin orqali tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolaning bilish faolligini oshiradi, ijodiy tafakkurini rivojlantiradi va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

b) Rolli va muammoli o'yinlar bolalarni mustaqil qaror qabul qilishga, o'z fikrini boshqalarga asoslab yetkazishga o'rgatadi va shaxs sifatida ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi.

c) Maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin faoliyatini tizimli va maqsadga yo'naltirilgan holda tashkil etish ta'lim sifatini oshirish va bolalarning barkamol rivojlanishini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

Shu bilan birga, pedagoglarning o'yin jarayonida qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi yondashuvi, ota-onalar bilan hamkorlik, va individual yondashuv ta'lim samaradorligini yanada oshiradi. Shu sababli maktabgacha ta'limda o'yin faoliyati tizimli va ilmiy asosda tashkil qilinishi pedagogik va psixologik jihatdan muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Vygotsky L.S. *Mind in Society*. — Cambridge: Harvard University Press, 1978.
2. Piaget J. *The Psychology of the Child*. — New York: Basic Books, 1969.
3. Elkonin D.B. *Psixologiya igry*. — Moskva: Pedagogika, 1978.
4. To'xtaxo'jayeva M. *Maktabgacha pedagogika*. — Toshkent: O'qituvchi, 2015.
5. Sayidahmedov N. *Pedagogik texnologiyalar*. — Toshkent: Fan, 2003.
6. Dewey J. *Experience and Education*. — New York: Macmillan, 1938.
7. Bruner J. *The Process of Education*. — Cambridge: Harvard University Press, 1960.
8. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development*. — Harvard University Press, 1979.
9. UNICEF. *Early Childhood Development*. — New York, 2020.
10. OECD. *Starting Strong*. — Paris, 2017.

